

СТОРИНКИ З ЛІТОПІСУ ВЗАЄМВІДНОСИН РОДИН І. ГУРЖІЯ ТА В. ГРАБОВЕЦЬКОГО

Найімовірніше Іван Олександрович Гуржій і Володимир Васильович Грабовецький познайомились десь у другій половині 50-х років минулого століття, коли останній був молодшим науковим співробітником Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові і писав кандидатську дисертацію на тему “Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVIII ст.” під керівництвом славнозвісного академіка І.П. Крип’якевича¹. По-перше, у І.О. Гуржія і В.В. Грабовецького певною мірою збігалися аспекти досліджень – “селянський рух” і “наклалися” їхні історичні періоди – XVIII ст. По-друге, періодично співпрацювали І.О. Гуржій і І.П. Крип’якевич, зустрічаючись то у Києві, то у Львові з приводу різноманітних виробничих питань, а також на наукових форумах (конференції, симпозиуми тощо). А вже після створення Інституту суспільних наук у 1952 р. Іван Петрович спочатку завідував відділом історії України, а потім і до виходу на пенсію був директором цієї установи (1953–1962)². В той же час Іван Олександрович посідав посади завідувача відділу історії феодалізму Інституту історії (1955–1958), заступника директора по науковій частині (1958–1971) і паралельно – заступника голови Відділу суспільних наук АН УРСР (1961–1963), якому підпорядковувався Інститут суспільних наук. Обидва були членами Президії АН. По-третє, В.В. Грабовецький не міг не приїжджати до Києва в Інститут історії на консультації, де він і захистив свою кандидатську дисертацію в 1958 р., а його офіційними опонентами стали колеги І.О. Гуржія – д.і.н. В.О. Голобуцький і к.і.н. К.І. Стецюк. Іван Олександрович на той період входив до складу спеціалізованої вченої ради установи.

Відбувалася співпраця усіх трьох науковців і в процесі підготовки багатотомної збірки “З історії західноукраїнських земель” (вип. 1-5, 1957–1960), де відповідальним редактором значився І.П. Крип’якевич, а членом редколегії – В.В. Грабовецький (вип. 2, 5). Праця друкувалася в Києві у видавництві Академії наук.

Про безпосередні творчі контакти і становлення дружніх стосунків Володимира Васильовича з Іваном Олександровичем саме наприкінці 50-х років засвідчує перша монографія вченого-початківця, подарована своєму старшому колезі з таким промовистим написом: “Високошановному доктору історичних наук, професору Івану Олександровичу Гуржію з глибокою пошаною В. Грабовецький. Львів, 10.X.57 р.”.

Прикметними в цьому контексті стали кілька моментів. По-перше, у написі на книзі проявилися все таки більше офіційні взаємини, ніж приятельські. По-друге, велике бажання пошвидше презентувати свій вагомий доробок, адже книга в друкарні була підписана до виходу в світ 27 липня 1957 р., а вже через два місяці потрапила до рук І.О. Гуржія. По-третє, рецензентом її виступив І. П. Крип’якевич: знову простежується “троїстий союз”.

Відверто щирими і близькими стосунки між обома вченими стали в 60-ті роки. Грабовецький не раз відвідував оселю родини Гуржіїв, траплялось і ночував тут. Черговий знаковий презент батькові він зробив у 1962 р., коли урочисто вручив чергову монографію “Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII–XVIII ст.”, в якій зробив припис: “Вельмишановному Івану Олександровичу Гуржію на знак пошани. В. Грабовецький”. У зв’язку з тим, що книга друкувалася в Києві, Іван Олександрович ознайомився з її змістом ще до виходу в світ, висловив деякі професійні поради. Схожий дарчий напис надібуємо і на іншій капітальній монографії Володимира Васильовича, опублікованій вже у Львові 1966 р. – “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI–XIX ст.”.

Слід зазначити, що навколо батька на той період групувалося чимало істориків, які то варишували і з В.В. Грабовецьким, зокрема І.Г. Шульга, П.В. Михайлина. Вони зустрічались, обговорювали виробничі справи, частували один одного.

Справжнім подарунком батькові, з нагоди його 50-річчя, виявився присвячений йому “Бібліографічний покажчик”, який побачив світ 1965 р. у Львові. На той час це було унікальне

явище, щоб про живого історика спеціально створювалась студія, наводився список друкованих праць. Показчик склали С.П. Костюк і В.В. Грабовецький, а редактором став д.і.н. М.К. Івасюта. Для публікації брошури була отримана персональна постанова редакційної колегії Львівської державної бібліотеки Міністерства культури УРСР.

На титульній сторінці показчика маємо таке звернення від укладачів: “Дорогий Іване Олександровичу! Ваші видатні наукові і науково-популярні праці з історії України відомі всім: вченим, студентам, вчителям історії і широкому колові читачів.

Вшановуючи Вашу титанічну працю на ниві української історичної науки, ми склали до 50-річчя з дня народження бібліографічний показчик Ваших праць. Прийміть від нас цей скромний подарунок з нагоди Вашого ювілею.

Бажаємо Вам нових історичних творів, міцного здоров’я і всього-всього найкращого.

З львівським поклоном В. Грабовецький, С. Костюк”.

Про знаковість появи цього бібліографічного показчика в історіографії було зазначено 15 вересня 1965 р. на розширеному засіданні Вченої ради Інституту історії АН УРСР за участі представників громадськості, коли урочисто вшановували 50-річчя з дня народження та 20-річчя наукової та громадської діяльності І.О. Гуржія. Серед багатьох вітальників і запрошених гостей знаходились: віце-президент АН І.К. Білодід, директори Інституту історії К.К. Дубина, Інституту економіки С.М. Ямпольський, Інституту філософії П.В. Капнін, від Сектора історії природознавства та техніки академік Й.З. Штокало, заступник міністра вищої та середньої спеціальної освіти І.С. Дзюбко та інші провідні вчені й офіційні особи республіки³.

В середині 60-х років особливо плідно проявилась співпраця обох учених у справі написання оригінальних текстів і підготовки до друку двотомної “Історії селянства Української РСР”. Перший том цього видання побачив світ у “ювілейний” 1967 р. у Києві. Саме до нього І.О. Гуржій написав сім параграфів про розклад феодално-кріпосницької системи в кінці XVIII – першій половині XIX ст., а В.В. Грабовецький подав кілька матеріалів стосовно соціально-економічного розвитку та селянської боротьби проти утисків можновладців на Правобережжі і Галичині в XVII–XVIII ст.

Великопомпною подією в житті Володимира Васильовича слід вважати захист ним докторської дисертації у Київському університеті в 1968 р. Вчений працював над нею близько 15 років. Успішному завершенню справи посприяли і офіційні опоненти: І.О. Гуржій, Ф.П. Шевченко, І.Г. Шульга. Високу оцінку дисертації дали М.І. Марченко, І.І Компанієць і Г.Я. Сергієнко.

Періодичні зустрічі, листування та вітання з нагоди всіляких свят тривали між Іваном Олександровичем і Володимиром Васильовичем протягом багатьох років, аж поки перший внаслідок тяжкої хвороби не помер у жовтні 1971 р.

Мої особисті стосунки з професором Грабовецьким помітно активізувались з 1977 р., коли після завершення навчання на історичному факультеті КДУ ім. Т.Г. Шевченка, я перейшов на науково-дослідну роботу у відділ історії феодалізму Інституту історії АН УРСР. Він неодноразово приходив до нашого підрозділу в установі, “пив чай” і дарував новітні авторські праці, професійно консультувався і давав власні поради, розповідав про особисті творчі плани та здобутки колег.

Не забував Володимир Васильович і про моїх рідних: маму – Марію Іванівну та старшого брата – Олега. Так, у 1985 р. він для нашої бібліотеки подарував “Бібліографічний показчик”⁴ стосовно себе, на титульній сторінці, якого зробив напис: “Високошановним Марії Іванівні, Олександрю Івановичу, Олегу Івановичу на згадку про видатного українського радянського вченого-історика та мого дорогого вчителя-наставника Івана Олександровича. З повагою. Підпис”.

Щирою вдячністю я реагував на добре ставлення і теплоту почуттів професора стосовно батька, нашої сім’ї. А тому з радістю відгукувався на його прохання підтримати котрогось з його вихованців істориків-початківців. Так, у 1989 р. я погодився виступити опонентом при захисті кандидатської дисертації одного з них⁵.

Також цілком зрозумілим є й те, що коли в 1983–1985 рр. виник і почав реалізовуватись задум створення збірників праць, присвяченого пам’яті І.О. Гуржія (з нагоди 70-річчя від дня

народження), до якого мали увійти статті головним чином друзів і колег вченого, я, як відповідальний секретар видання, в першу чергу, звернувся до Володимира Васильовича. Досить швидко він відгукнувся на пропозицію й подав матеріали про “галицьку трійцю” XIII ст. – Тимофія, Авдія та Митуса. Правда, зізнаюсь: не всі члени редколегії збірника хотіли друкувати цю статтю, створювали всілякі перешкоди⁶. Проте, мої пояснення та переконання, мовляв, давній друг і колега батька, позитивно вплинули на вирішення справи.

Приблизно тоді я близько зійшовся з сином вченого – Богданом. Затоваришували. Вижили спільні наукові інтереси: адже і він – історик.

Коли Богдан Володимирович у 1988 р. вийшов на захист у нас в інституті, я намагався його всіляко підтримувати: давав поради, допомагав організовувати відгуки на автореферат, тощо. Після успішного захисту, за давньою традицією, годилось би влаштувати гідний такому захисту фуршет. Однак відбувалась та подія, як відомо, в період горбачовської протиалкогольної компанії: люди пити спиртне менш не стали, але побоювались і ховались від сторонніх очей. У стінах державних установ і наукових інституціях існувала категорична заборона на вживання “зеленого змія”. Особливо суворо стежили саме за відзначенням дисертацій, ходили чутки, що за це можуть навіть позбавити диплома.

Що ж лишалось робити за таких обставин молодому Грабовецькому? Ось, разом з батьком вони вирішили влаштувати святкування десь “на стороні” й провести його потихеньку, з мінімальною кількістю запрошених. Серед останніх – усього близько десяти осіб – Ю.Ю. Кондурфор (директор установи), Ф.П. Шевченко, Г.Я. Сергієнко (завідувач мого відділу) і деякі інші. Мене ж запросили, щоб “пом’якшити офіціоз”, як висловився Богдан Грабовецький. Урочистий захід розпочався в кінці сонячного й теплого робочого дня. В усіх чудовий гумористичний настрій. Тільки Григорій Якович Сергієнко якимось напружено й сторожко поглядав на присутніх, особливо на старшого Грабовецького. Очевидно, через нещодавній конфлікт між ними у нашому відділі стосовно текстів останнього, які завідувач “забракував” для публікації.

В процесі фуршету розмови велись невимушено, незважаючи на присутність директора і кількох завідувачів відділів, головним чином про наукові й лише частково на побутові теми. Раптом згадали про вірш “Ще не вмерла Україна”, який свого часу вважався ледь не націоналістичним, забороненим. Почали з’ясовувати, хто знає його на пам’ять. Виявилось – тільки Федір Павлович, котрий і продекламував весь зміст, рядок за рядком. Здивувався: – Це ж треба стільки років у глибині душі ховався і раптом вирвався на зовні...

Фуршет закінчився по доброму. Відтоді минуло багато часу, але епізод про вірш запам’ятався.

На згадку про спілкування в кінці 80-х років залишився “Каталог виставки творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша, присвяченої 250-річчю початку антифеодального руху селян-опришків під проводом легендарного героя. З колекції доктора історичних наук, професора В.В. Грабовецького” (Івано-Франківськ, 1988). Його було подаровано при особистій зустрічі з таким написом: “Дорогому Олександру Івановичу на згадку про славного Олексу Довбуша та видатного дослідника історії України, нашого академічного наставника Івана Олександровича Гуржія. Щаслива та Українська земля, що породила твого батька і сина – династію істориків. Підпис. 6 вересня 89, м. Івано-Франківськ”.

Річ у тім, що на той час я вже мав кілька історичних розвідок про славного опришка Олексу Довбуша, навіть вмістив стосовно нього статтю до “Енциклопедії історії України” (К., 2004. – Т. 2.). Зрозуміло, написати їх без врахування численних і титанічних напрацювань В.В. Грабовецького було неможливо.

В 90-х роках ми зустрічались все рідше та рідше, через всілякі негаразди із здоров’ям Володимира Васильовича. Хоча стосунки не переривали. Так, він офіційно запросив на урочистості з нагоди його 70-річчя з дня народження та 50-річчя наукової, педагогічної та громадської діяльності, які мали відбуватися 24 вересня 1998 р. в актовому залі Прикарпатського університету імені В. Стефаніка. А 1 листопада 1999 р. надіслав “Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького”, на титулі якого привітав мене з успішним захистом докторської дисертації з найкращими побажаннями від професорсько-викладацького складу кафедри історії України вишу, де працював на той час. У листі з Івано-Франківська від 10 листопада

того ж року він дещо роз'яснив про стан свого здоров'я: "Шановний Олександр Івановичу! Прошу пробачення, що не зміг своєчасно відповісти на два попередні листи. Я важко і довго хворів. Встиг тільки підготувати відгук на автореферат докторської дисертації". А далі зазначив, що "яким би був радий Ваш батько, мій добрий і щирий друг, незабутній Іван Олександрович за успіхи вельмишановного сина. Щиро дякую за надіслану Вашу монографію про гетьмана Івана Скоропадського, дуже науково написано. Признаюсь, що не міг собі уявити позитивної постаті Івана Скоропадського. Ви її науково довели".

В другій половині листа В.В. Грабовецький написав таке: "...Сумую що відійшла від Вас незабутня Марія Іванівна – така мила і правдива українка. Вічна їй пам'ять, ми ніколи її не забудемо.

Згадую, як мене вона гостинно приймала під час мого візиту у Вашу хатину.

Цікаво, як Ви думаєте відзначати в 2000 році досить круглу дату Івана Олександровича. У нас створено на факультеті Кабінет історії України, перший красназничий на Україні. На стенді "Видатні історики України" я помістив портрет Вашого батька на рівні М. Грушевського і Ів. Крип'якевича.

Відпишіть мені чи отримали мою бандероль. При нагоді надсилаю Вам книгу, яку підготували і опублікували мої учні з нагоди мого 70-річчя від дня народження.

Не знаю чи зможу ще відвідати Київ, поважно хворію, хворію. Дуже прошу від мого імені покласти квіти на могилі ваших батьків.

Ось і все про що хотів сповістити Вас.

З приноворічним привітом Володимир Грабовецький".

Останній раз із Володимиром Васильовичем ми зустрічалися в Івано-Франківську 2012 р., під час захисту докторської дисертації, де я виступав опонентом, а він був членом спеціалізованої ради. Це трапилось за три роки до його смерті. Він поскаржився на стан здоров'я, але був повен творчих планів і наукових сподівань.

1. Українські історики ХХ століття : Біобібліографічний довідник. Серія українські історики. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2006. – Вип. 2, ч. 3. – С. 51.
2. Інститут історії України НАН України. 1936–2006. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2006. – С. 369.
3. Сонцевич А. В. 50-річчя члена-кореспондента АН УРСР І. О. Гуржія / Сонцевич А. В. // Український історичний журнал. – 1965. – № 11. – С. 150–152.
4. Володимир Васильович Грабовецький : Бібліографічний покажчик. – Івано-Франківськ, 1985. – 44 с.
5. Див.: Сиреджук П. С. История заселения Галичской земли в XIV–XVIII вв. : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. истор. наук : спец. 07.00.02 – История СССР / Сиреджук П. С. ; Львов. гос. ун-т. – Львов, 1989. – 18 с.
6. Грабовецький В. В. "Галицька трійця" XIII ст. – Тимофій, Авдій, Митуса / Грабовецький В. В. // Історія та історіографія України : збірник наукових праць. – К., 1985. – С. 32–39.

Олег ЄГРЕШІЙ, Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

**“ЛЬВІВСЬКИЙ ПСЕВДО-СОБОР 1946 р. У ПРОЦЕСІ ЛІКВІДАЦІЇ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ”
(Всеукраїнська науково-практична конференція
до 70-х роковин псевдособору, 12 квітня 2016 р.)**

8–10 березня 2016 р. виповнилася 70-а річниця неканонічного Львівського собору, який став однією із ланок процесу насильної ліквідації Греко-Католицької Церкви, організованої радянським режимом. З метою формування належної історичної та канонічно-правової оцінки Львівського псевдо-собору 1946 р., вивчення обставин процесу ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським тоталітарним режимом, вшанування пам'яті репресованих ієрархів, священників і мирян, врахування уроків минулого у сучасному житті УГКЦ, Івано-Франківський